

1881.

HRVATSKA PČELA

2021.

godište 140.
Zagreb, 2021.
ISSN 1330-3635

9

Otrovanje pčela

Apiturizam u Hrvatskoj

Priprema za zimovanje pčelinjih zajednica

Racionalno pčelarenje u zapisima Ivana Luke Garanjina

Potkraj XVIII. stoljeća pod utjecajem fiziokratskog pokreta tadašnja mletačka uprava posvećuje naročitu pozornost poljoprivredi pa se osnivaju prva gospodarska društva u Dalmaciji. Garanjin je bio jedan od pokretača i najaktivnijih članova Poljoprivrednoga (gospodarskoga) društva u Trogiru (Società Georgica della Riviera dei Castelli di Trau). U djelu Ekonomsko-politička razmišljanja u Dalmaciji dao je prijedloge za reformu gospodarskih i agrarnih prilika u Dalmaciji s kritičkim prikazom tadašnjeg stanja.

Nepovoljni utjecaj klimatskih promjena – snieg, mraz i niske temperature u proljetnim mjesecima, a potom učestala kišna razdoblja – već nekoliko godina zaredom hrvatskim pčelarima uzrokuju sve veće probleme. Sve su duža razdoblja bez pčelinje paše te pčele ne mogu prikupiti dovoljno nektara i peluda za svoj opstanak, a kamoli da nas obdare i medom i ostalim pčelinjim proizvodima. Štetu ne trpe samo pčelari jer smanjeno opravšivanja biljaka uzrokuje sve manje prinose brojnih ratarskih kultura, ali i smanjivanje biološke raznolikosti. Nažalost, pandemija bolesti COVID-19 dodatno je otežala napore pčelara, a u središnjoj Hrvatskoj, posebice na Banovini, razorni potresi mnogim su pčelarima nanijeli katastrofalne gubitke.

Da bi olakšali situaciju, pčelari ulažu sva svoja znanja, vještine i dostupne resurse te traže nove modele racionalnog pčelarenja. Racionalno je pčelarenje na samom svom početku, prije više od stotinu godina, odmah dalo najvažnija osnovna otkrića i rješenja. O njemu se pisalo u mnogim tadašnjim novinama (*Hrvatska pčela, Narodne novine, Banovac, Srijemski Hrvat, Varaždinski vestnik...*), a glavna je ideja bila uvođenjem pomicnog sača zaustaviti praksu gušenja pčela da bi se došlo do meda. Zanimljivo, možemo reći još uvijek aktualnu knjigu *Racionalno pčelarenje i upotreba meda* izdao je 1931. godine Siščanin Ivan Migić. U knjizi nalazimo zanimljivu re-

čenicu koja prikazuje samu bit racionalnog pčelarenja: „Svaki onaj koji želi racionalno pčelariti mora upoznati pčele i njihov način rada, tj. mora proučiti teoriju pčelarstva”.

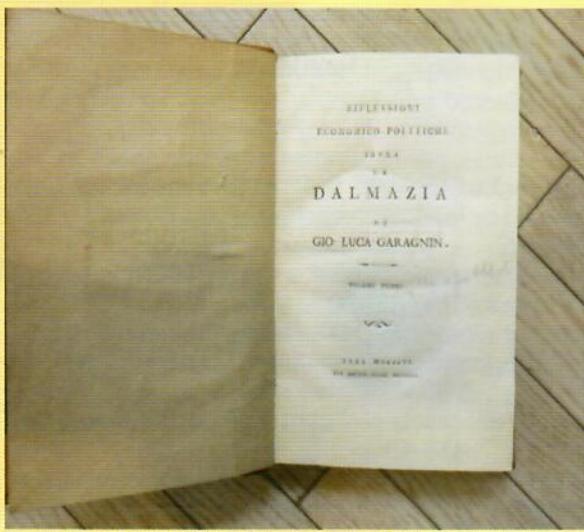
Manje je međutim poznato da se za unapređivanje pčelarstva još koncem XVIII. stoljeća zalagao i Ivan Luka Garanjin (Giovanni Luca Garagnin), hrvatski gospodarstveni stručnjak koji je u svojim radovima predložio, nažalost nerealizirani, model idealnog pčelinjaka.

ZAPISI IVANA LUKE GARANJINA

Ivan Luka Garanjin bio je hrvatsko-talijanski gospodarstveni stručnjak (Trogir, 1764. – Trogir, 1841.). Djelovao je na unapređenju poljodjelstva, stočarstva i pčelarstva u Dalmaciji. Na svojem uzornom posjedu kraj Trogira, na kojem je postojao i botanički vrt, Garanjin je izvodio znanstvene pokuse. Bio je jedan od naših najuglednijih fiziokrata (pripadnika škole francuskih ekonomista koja je zagovarala prirodni poredak). Potkraj XVIII. stoljeća pod utjecajem fiziokratskog pokreta tadašnja mletačka uprava posvećuje naročitu pozornost poljoprivredi pa se osnivaju prva gospodarska društva u Dalmaciji. Garanjin je bio jedan od pokretača i najaktivnijih članova Poljoprivrednoga (gospodarskoga) društva u Trogiru (Società Georgica della Riviera dei Castelli di Trau). U djelu *Ekonomsko-politička razmišljanja u Dalmaciji* dao je prijedloge za reformu gospodarskih i agrarnih prilika u Dalmaciji s kritičkim prikazom tadašnjeg stanja. Njegovi eseji o potrebi podizanja i modernizacije poljodjelstva u Dalmaciji, uključujući i pčelarstvo, tiskani su još 1790. godine u venecijanskom časopisu *Nuovo Giornale d'Italia*, svega nekoliko godina prije nego što je Mletačka Republika (1797. godine) intervencijom Napoleona Bonapartea izgubila neovisnost.

Pišući o pčelarstvu Garanjin kritizira praksu takozvanih Morlaka (koje nekonistentno čas naziva Skitima, a čas Hrvatima), koji su „prisiljeni uništavati pčele kako bi došli do meda i voska, što ukazuje dokle dopire njihova bedastoća i njihovo neznanje”.

Naime, pčelari prije prelaska na racionalno (umno, moderno) pčelarenje u pravilu nisu pčelarili ‘na med’

GARANJINOVO DJELO EKONOMSKO-POLITIČKA RAZMIŠLJANJA U DALMACIJI

1865. GODINE ČEH FRANJO HRUŠKA KONSTRUIRAO PRVU VRCALJKU

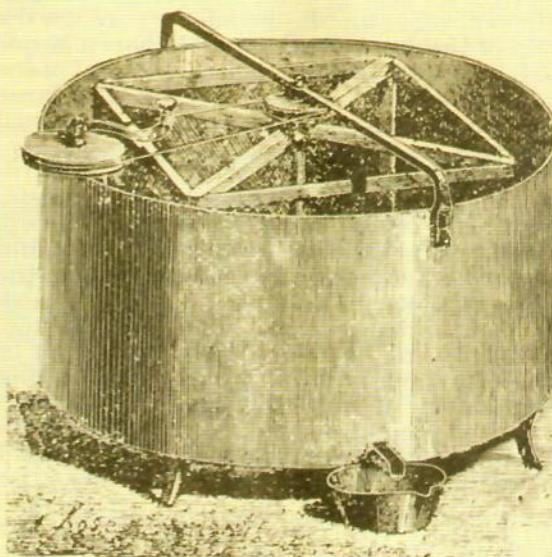

FIG. 3. - HRUSCHKA'S PERFECTED EXTRACTOR.

nego 'na rojeve' jer se do meda dolazilo žalosnom praksom (mučnoga) gušenja pčela. Stoga je bilo važno svako proljeće dobiti veći broj novih rojeva, koje se u jesen gušenjem ubijalo da bi se nesmetano pokupio med. Prekretница je nastupila 1814. godine kad je Petar Ivanović Prokopović, začetnik naprednog pčelarstva u Rusiji i Ukrajini, konstruirao funkcionalnu košnicu s pokretnim saćem u kojoj je bilo moguće kontrolirati pčele i aktivno utjecati na tijek njihova razvoja. Izum košnica s pomičnim saćem omogućio je vrcanje sortnih (uniflornih) medova, posebice nakon što je 1865. godine Čeh Franjo Hruška konstruirao prvu vrcaljku (centrifugu) za med. Tim je izuzom omogućeno da se sače nakon vrcanja može vratiti u košnicu.

U DALMACIJI SE 'PČELARILO NA MED'

Ipak, valja napomenuti da je etnologinja Vlasta Domaćinović dokumentirala da se usko područje uz Jadransko more odlikovalo osobitom praksom čuvanja pčela (koje se dakle nisu u većoj mjeri gušile) jer se ondje od davnine 'pčelariло na med'. Ondje su košnice, dubeni panj ili visoke škrinjice od dasaka, imale poklopac od dviju daščica, od kojih se u jesen samo jedna otkrivala te se samo iz te polovice košnice uzimao med. Tako su ostajale sačuvane

GARANJINOV NACRT IDEALNOG PČELINJAKA

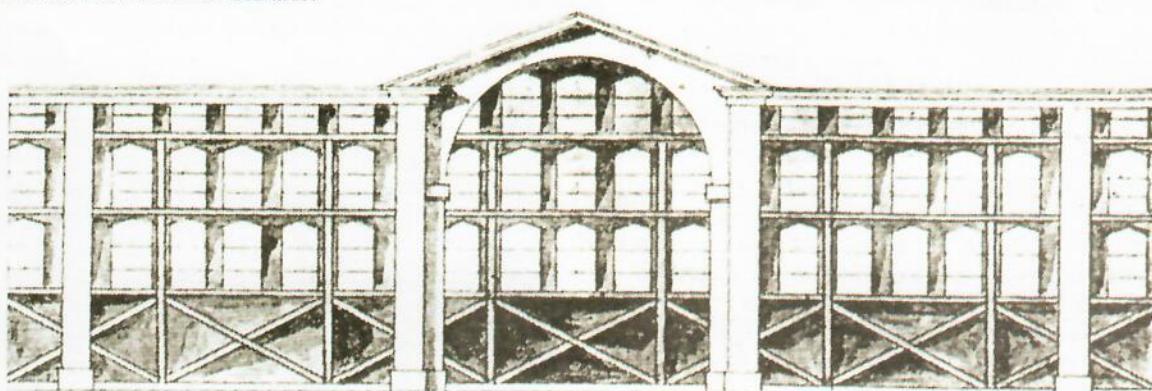
i pčele i leglo. Posljedično, u proljeće nije bio potreban velik broj novih rojeva da bi se nadoknadili oni koji su prethodnu jesen bili uništeni.

Stoga Garanjin, koji je vjerojatno bio upoznat s takvim tradicijskim tehnikama pčelarenja, s pravom smatra da je praksa uništavanja pčela da bi se dobili med i vosak destruktivna i nazadna. Pišući o stanju poljoprivrede primorskih krajeva i otoka, Garanjin primjećuje da su tamоšnji „vrtovi veoma loše uređeni, goveda slaba i malobrojna, kao i ovce, s teretnim se životinjama surovo postupa, a pčele zanemaruju.“ Garagnin stoga pišući 1790. godine Giovanniju Arduinu, javnom nadzorniku za poljoprivredne poslove, kritizira tadašnji tretman pčela i proizvodnju meda i (u slobodnom prijevodu) kaže: „Budući da se mojoj obitelji pružila prilika kupiti povrtnjak u blizini grada, odlučio sam оформити pčelinjak te se nadam da će moći bolje upoznati problematiku pčelarstva, u što trenutačno nisam dovoljno upućen. Ako, s druge strane, ne budem uspio otkriti sve koristi i blagodati pčelarstva, nadam se da će barem biti koristan tako da načinim i objavim studiju o svojim opažanjima koja će se moći koristiti za obrazovanje o pčelarstvu, za što je dovoljno slijediti nauk slavnih ljudi koji su se bavili tom problematikom.“

IDEALAN PČELINJAK

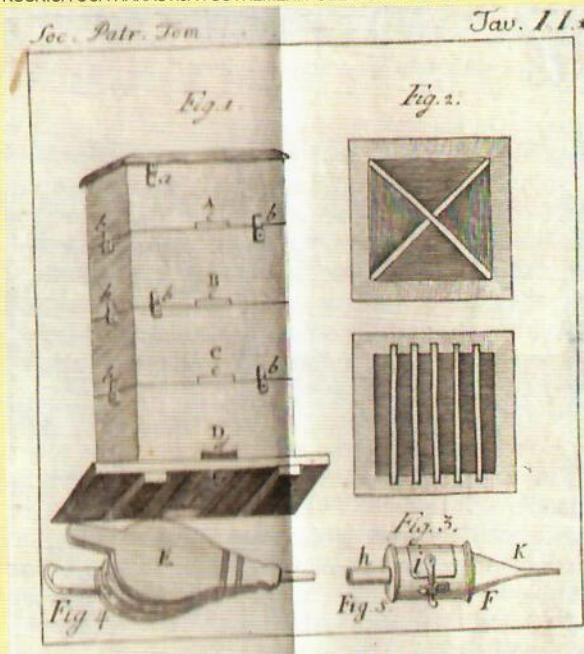
Na vlastoručno izrađenim planovima imanja i arhitektonskim nacrtima pohranjenima u obiteljskoj ostavštini, koja se čuva u Državnom arhivu u Splitu, Luka Garanjin je konkretnizirao svoje ideje načinivši planove imanja s odgovarajućim rasporedom građevina. U središtu imanja, uz samo jezerce, ucrtana je stambena kuća za gospodara (*Casa del Padrone*). U neposrednoj je blizini crkvice (*Chiesetta*) te uz nju grupirane gostinjska kuća (*Foresteria*) i zajednička blagovaonica (*Sala di Convito*). Nešto udaljenije od stambenih sadržaja smješten je tor za ovce (*Ovile domestico*), a pored njega je pčelinjak (*Alveare*). Obitelj Garanjin zaista je naručila nacrt za pčelinjak s nadstrešnicom. U takvom idealnom pčelinjaku bila bi tri reda niša u koje bi se smjestile košnice. Nacrt je izradio arhitekt Selva iz Venecije, no ostaje nepoznato je li pčelinjak ikad izrađen.

Vezano uz pčelarstvo, valja spomenuti Garanjinov rad *Memoria sul governo delle Api usato nella*

273

KOŠNICA OCA HARASTIJA I SUVREMENI PČELARSKI PRIBOR

Dalmazia (O uzgoju pčela u Dalmaciji), koji je 1793. godine tiskan u časopisu *Raccolta di memorie delle pubbliche Accademie di agricoltura, arti e commercio dello Stato Veneto* te je vrlo brzo doživio nekoliko izdanja u drugim časopisima, a potom i pretisak u časopisu *Antologia* te je i danas dostupan u digitalnom obliku.

SELEĆE PČELARSTVO

U tom eseju Garanjin piše da je Dalmacija sa svojom mediteranskom i submediteranskom florom pogodan teren za pčelarenje, napominjući da je med s otoka Šolte superiorniji od meda iz Španjolske jer *pčelinja paša na Šolti obiluje kaduljom i ružmarinom*. Garanjin naime smatra da se najbolji med dobiva od ružmarina i kadulje, a da su na mjestima na kojim nema tih biljaka med i vosak nekvalitetni. Potom nabraja ostale važne medonosne biljke.

Garanjin piše i o potrebi seljenja košnica s područja na kojem je neka paša završila na drugo područje, navodeći dobru praksu pčelarske obitelji Franić (Franich) iz Vrgorca (Vergoraz), koja je u lipnju svoje pčele selila na planinu Rilić (Rilich), niži jugoistočni ogrank biokovskog planinskog masiva koji se proteže sve do delte Neretve.

KOŠNICE S POMIĆNIM SAĆEM

Garanjin daje i preporuku da bi u Dalmaciju trebalo uvesti nove tipove košnica, a prednost bi se trebala dati vrsti košnice koju je predložio otac (*padre*) Gaetano Harasti jer je jednostavnija i primijerenija ruralnom pčelarstvu od košnica koje je u svojim radovima opisivao Thomas Wildman u razdoblju od 1768. do 1770. godine. Za oba je ova tipa košnica karakteristično da predstavljaju faze u tranziciji od starog, destruktivnog pčelarenja do novog, u kojem pčele više nisu morale biti gušene pri vađenju meda. Wildman je čak opisao i upotrebu košnica

u višeslojnoj konfiguraciji, anticipirajući suvremenu upotrebu nastavaka, što je očito preuzeo i otac Harasti.

Košnica koju je zamislio otac Harasti sastoji se od četiriju jednakih četverokutnih kutija (*kazete*) prekrivenih daskom koja se može složiti u skladu s potrebama, s brojem pčela i količinom meda. Iznutra dvije križne letvice počevši od uglova pružaju pčelama oslonac za izgradnju sača. Letvice mogu biti postavljenje i paralelno. Med se dobivao vađenjem uz pomoć žlice. Nažalost, nije poznato je li košnica oca Harasti ikad stigla do Dalmacije, Trogira i Kaštela, gdje je Luka Garanjin imao svoje posjede.

PČELARSKA EDUKACIJA

Garanjin je bio svjestan i važnosti *pčelarske edukacije*, stoga je smatrao da kad bi akademije u Dalmaciji imale više sredstava, mogle bi širiti obrazovanje o pčelama na talijanskom i ilirskom (hrvatskom) jeziku. Pritom je posebno isticao obrazovni rad tajnika Poljoprivredne akademije Antonia Turra. Iako Garanjin ne navodi naslov, riječ je o članku *Istruzioni per coltivare utilmente le api e far sciame artificialmente (Upute za korisno uzgajanje pčela i umjetno razrojavanje)* iz 1793. godine. To svjedoči o Garanjinovoj sjajnoj informiranosti i ažurnosti u provedbi najnaprednijih suvremenih spoznaja, uključujući i racionalno pčelarenje.

Na kraju svakako valja spomenuti da je u svom članku Garanjin žestoko kritizirao uništavanje poljoprivrednog zemljišta i posljedično smanjivanje pčelinje paše koju gradeći svoje ljetnikovce uzrokuju plemenitaši. Kad se već poljoprivredno zemljište gubi na račun gradnje, predlaže da se barem uz takve građevine smjeste košnice s pčelama. Garanjin kao da je predviđao pošast divlje gradnje koja je u XX. stoljeću poharala i devastirala Kaštelansko polje i dovela do komunalnog nereda.

Nakon ovoga kratkog izleta u prošlost i upoznavanja s djelima jednoga od prvih teoretičara suvremenog pčelarstva na našim prostorima, nama pak ostaje da trajnu inspiraciju tražimo u njegovim promišljanjima, ali i u promišljanjima svih onih koji su svojim savjetima, djelima i pčelarskom praksom zagovarali i promovirali racionalno pčelarstvo, koje očito postaje ključan *čimbenik za sam opstanak pčelarstva u složenim okolnostima XXI. stoljeća*.

DANAŠNJI POGLED NA KAŠTELANSKI ZALJEV S VIDLJIVOM NEPLANSKOM URBANIZACIJOM KOJA UNIŠTAVA PČELINU PAŠU